Przegląd Sejmowy
nr 3(164)/2021, s. 261–279; https://doi.org/10.31268/PS.2021.42

Jan Kluza*

Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach ze skargi nadzwyczajnej w sprawach cywilnych i karnych

Jurisprudence of the Supreme Court in cases arising from an extraordinary complaint in civil and criminal cases

The article presents the issues related to the new extraordinary appeal introduced in December 2017 in the form of an extraordinary complaint. The intention of this article is to present how the premises of this complaint are understood by the Supreme Court. The conditions for the admissibility of an extraordinary complaint are defined in an evaluative and vague manner, therefore the analysis of their perception by the Supreme Court will allow for the presentation of this special extraordinary measure, which occupies a special place in comparison with other existing extraordinary appeal measures.

Keywords: extraordinary complaint, principle of a democratic state of law, social justice, extraordinary appeals

---

Artykuł prezentuje problematykę związaną z wprowadzonym w grudniu 2017 r. nowym środkiem nadzwyczajnym – środkiem zaskarżenia w postaci skargi nadzwyczajnej – i ma za zadanie przedstawić, jak przesłanki tej skargi rozumiane są przez Sąd Najwyższy. Warunki dopuszczalności skargi nadzwyczajnej bowiem określone są w sposób ocenny i nieostry, wobec czego analiza ich postrzegania przez Sąd Najwyższy pozwoli na przybliżenie tego szczególnego środka nadzwyczajnego, który w porównaniu z innymi dotychczasowymi nadzwyczajnymi środkami zaskarżenia zajmuje miejsce szczególne.

Słowa kluczowe: skarga nadzwyczajna, zasada demokratycznego państwa prawnego, sprawiedliwość społeczna, nadzwyczajne środki zaskarżenia

---

* **Jan Kluza**
Student studiów doktoranckich na Uniwersytecie Jagiellońskim, Wydział Prawa i Administracji, Polska; absolwent aplikacji sędziowskiej w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, Polska
Jagiellonian University, Faculty of Law and Administration, Poland; National School of Judiciary and Public Prosecution, Poland
jan.kluza@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0002-0929-6093

I. Wstęp

Skarga nadzwyczajna do polskiego systemu środków zaskarżenia wprowadzona została na mocy nowej Ustawy o Sądzie Najwyższym z dnia 8 grudnia 2017 r.[1], a przesłanki jej stosowania określa art. 89 § 1 ustawy o SN [dalej: uSN]. Pomimo wyrażanych w tym względzie wątpliwości co do szerokiego zakresu jej stosowania, szczególnie wynikających z art. 115 § 1 uSN, możliwości wnoszenia skarg nadzwyczajnych od wszystkich prawomocnych orzeczeń zapadłych po dniu 17 października 1997 r. w okresie sześciu lat od wejścia w życie ustawy (który to termin upłynie 3 kwietnia 2024 r.)[2], dotychczas rozpoznana liczba skarg nadzwyczajnych nie jest znaczna. Mimo że skarga nadzwyczajna była już przedmiotem kilku opracowań, w tym autora tego artykułu[3], zasadne jest ponowne omówienie tego zagadnienia ze szczególnym uwzględnieniem orzecznictwa powołanej do rozpoznawania tych skarg na podstawie art. 26 § 1 uSN Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego. Tym bardziej że określone w art. 89 § 1 uSN przesłanki wniesienia skargi nadzwyczajnej wskazane zostały w sposób ocenny, dający w tym względzie dużą swobodę Sądowi Najwyższemu [dalej: SN]. Konieczne jest zatem zanalizowanie, jak w orzecznictwie SN powstałym na skutek wnoszonych skarg nadzwyczajnych postrzegane są kryteria warunkujące skargę. W tym celu analizie poddane zostaną wybrane orzeczenia SN zapadłe w wyniku złożonych skarg nadzwyczajnych w sprawach cywilnych i karnych. Przybliży to wykładnię przesłanek skargi nadzwyczajnej stosowaną przez Sąd Najwyższy, a więc organ wyłącznie uprawniony do ich rozpoznawania.

II. Skarga nadzwyczajna w ujęciu statystycznym

Jak wskazano wyżej, możliwość wnoszenia skargi nadzwyczajnej do SN wprowadziła nowa uSN, która weszła w życie dnia 3 kwietnia 2018 r. Praktycznie jednak możliwość wnoszenia skargi nadzwyczajnej datować należy na 10 października 2018 r., kiedy to Prezydent RP wręczył akty powołania na stanowiska sędziowskie w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych właściwej do rozpoznawania skarg nadzwyczajnych, w której zgodnie z § 39 ust. 1 pkt 4 Regulaminu Sądu Najwyższego[4] orzeka 20 sędziów. Izba Kontroli Nadzwyczajnej działalność orzeczniczą rozpoczęła zaś w grudniu 2018 r.[5] W związku z tym w 2018 r. do Izby tej skierowano jedynie jedną

[1] Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 825.

[2] Pierwotnie art. 115 § 1 uSN przewidywał termin trzyletni, który upływał w dniu 2 kwietnia 2021 r., jednak na skutek Ustawy z dnia 30 marca 2021 r. o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym, Dz.U. poz. 611 termin ten został wydłużony do lat sześciu.

[3] *Vide* J. Kluza, *Skarga nadzwyczajna w postępowaniu karnym*, „Ius Novum" 2019, nr 1, s. 64 i n.

[4] Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 marca 2018 r. – Regulamin Sądu Najwyższego, Dz.U. poz. 660.

[5] *Informacja o działalności Sądu Najwyższego w roku 2018 oraz Informacja o działalności Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego w roku 2018*, Wydawca: Sąd Najwyższy, Warszawa 2018, s. 223.

skargę nadzwyczajną z zakresu postępowania karnego, która pozostała do rozpoznania na kolejny rok[6]. W 2019 r. do SN wpłynęło 67 skarg z zakresu prawa cywilnego, rozpoznano 50 skarg z tego zakresu, z zakresu prawa karnego zaś wpłynęło pięć skarg nadzwyczajnych, spośród których rozpoznano dwie[7]. W 2020 r. (do dnia 10 września) było to odpowiednio 14 skarg nadzwyczajnych z zakresu prawa cywilnego oraz jeden wyrok na skutek rozpoznania skargi nadzwyczajnej z zakresu prawa karnego.

Wpływ na taką liczbę skarg i orzeczeń ma z pewnością ograniczenie podmiotowe do wnoszenia skargi nadzwyczajnej wynikające z art. 89 § 2 uSN, zgodnie z którym skargę nadzwyczajną może wnieść Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz, w zakresie swojej właściwości, Prezes Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznik Finansowy, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Tym samym uprawnienia do wniesienia skargi nadzwyczajnej pozbawiona została bezpośrednio strona postępowania, która ma jedynie zdolność postulowania do wskazanych wyżej podmiotów o skierowanie skargi nadzwyczajnej w jej sprawie. Z uzyskanych danych statystycznych z Biura Rzecznika Praw Obywatelskich[8] wynika, że strony postępowania skierowały do Rzecznika Praw Obywatelskich [dalej: RPO] od 2018 r. do 31 lipca 2020 r. łącznie 7436 wniosków o skierowanie skargi nadzwyczajnej w ich sprawie. Największa ich liczba dotyczyła spraw z zakresu prawa karnego – w 2018 r. było to 1421 wniosków (na ogólną liczbę 2991), w 2019 r. – 1357 (na 3153), w 2020 r. zaś – 519 (na 1292). Z zakresu prawa cywilnego do RPO w 2018 r. skierowano 847 wniosków o skargę nadzwyczajną, w 2019 r. – 1010, w 2020 r. zaś – 161[9]. Z kolei do Prokuratury Krajowej, jako organu obsługującego Prokuratora Generalnego, w 2018 r. wpłynęły 3004 wnioski o skierowanie skargi nadzwyczajnej, w 2019 r. – 2970, w 2020 r. (do 31 sierpnia) zaś było ich 1510. Na ich podstawie Prokurator Generalny skierował 113 skarg nadzwyczajnych w sprawach cywilnych i 10 w sprawach karnych[10].

Warto jednak odnotować orzeczenie SN z dnia 20 września 2018 r.[11] zapadłe w pierwszej ze skarg nadzwyczajnych, którym zarządzono zwrot skargi wniesionej przez RPO Sądowi Rejonowemu w B. celem doręczenia jej odpisu uczestnikom postępowania i umożliwienie im zajęcia stanowiska w sprawie, przy uwzględnieniu

[6] *Ibidem*, s. 238.

[7] *Informacja o działalności Sądu Najwyższego w roku 2019 oraz Informacja o działalności Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego w roku 2019*, Wydawca: Sąd Najwyższy, Warszawa 2020, s. 304.

[8] Odpowiedź z dnia 2 września 2020 r., BDG-WIS.0134.4.2020.

[9] Oprócz tego do Rzecznika Praw Obywatelskich skierowano ponadto wnioski o skargę nadzwyczajną z zakresu:

– prawa karnego wykonawczego: 8 (2018 r.), 1 (2019 r.), 0 (2020 r.);
– prawa pracy i zabezpieczenia społecznego: 385 (2018 r.), 337 (2019 r.), 177 (2020 r.);
– prawa administracyjnego i gospodarczego: 271 (2018 r.), 361 (2019 r.), 413 (2020 r.);
– prawa konstytucyjnego, międzynarodowego i europejskiego: 39 (2018 r.), 51 (2019 r.), 16 (2020 r.) oraz inne: 20 (2018 r.), 36 (2019 r.), 6 (2020 r.).

[10] Odpowiedź Biura Prezydialnego Prokuratury Krajowej z dnia 10 września 2020 r., PK I Ip 237.2020.

[11] Zarządzenie Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2018 r., sygn. akt I NSNc 1/18, LEX nr 2550152.

obowiązku wynikającego z art. 87^1 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego [dalej: k.p.c.]. Na podstawie tego przepisu w postępowaniu przed SN obowiązuje tzw. przymus adwokacko-radcowski, który zgodnie ze zdaniem drugim tego artykułu rozciąga się także na czynności procesowe związane z postępowaniem przed SN, podejmowane przed sądem niższej instancji. Stosowanie tego przepisu w postępowaniu dotyczącym skargi nadzwyczajnej SN wywodzi z art. 95 pkt 1 uSN. Zgodnie z tym przepisem odpowiednio stosuje się (w zakresie nieuregulowanym przepisami ustawy o SN) do skargi nadzwyczajnej, w tym do postępowania w sprawie tej skargi, w zakresie spraw cywilnych przepisy k.p.c. dotyczące skargi kasacyjnej, z wyłączeniem art. 398^4 § 2 k.p.c. oraz art. 398^9 k.p.c. Przesłanką przymusu adwokacko-radcowskiego jest przeświadczenie ustawodawcy, że ze względu na zasadnicze znaczenie pism procesowych, zawiły charakter problemów *stricte* prawniczych w nich podnoszonych prawidłowo czynności tych może dopełnić jedynie fachowy pełnomocnik[12]. Skarga nadzwyczajna wniesiona bezpośrednio przez stronę postępowania jako niedopuszczalna podlega odrzuceniu[13].

III. Przesłanki wniesienia skargi nadzwyczajnej w orzecznictwie Sądu Najwyższego

Warunki wniesienia skargi nadzwyczajnej (przesłanki merytoryczne) od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego określa art. 89 § 1 uSN, który przewiduje, że wniesienie skargi musi być konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, orzeczenie zaś nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Jednocześnie orzeczenie takie musi być obarczone jedną z wymienionych w przytoczonym przepisie wad. Dla dopuszczalności skargi nadzwyczajnej przesłanki te muszą być spełnione łącznie[14]. Jako kwalifikowane wady orzeczenia, spośród których musi wystąpić co najmniej jedna, ustawodawca wskazał następujące sytuacje:

1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub

2) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub

3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego.

Przesłanką formalną wniesienia skargi nadzwyczajnej jest odpowiedni termin jej złożenia, który co do zasady wynosi pięć lat od uprawomocnienia się orzeczenia

[12] P. Misztal, *Przymus adwokacko-radcowski w polskim procesie karnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 95.

[13] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2019 r., sygn. akt I NSNc 8/19, LEX nr 2653062.

[14] J. Kluza, *op. cit.*, s. 46.

(art. 89 § 3 uSN, z zastrzeżeniem wynikającym z art. 115 § 1 uSN), przy czym w sprawach karnych niedopuszczalne jest uwzględnienie skargi nadzwyczajnej na niekorzyść oskarżonego wniesionej po upływie roku od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – po upływie sześciu miesięcy od dnia jej rozpoznania. Skarga nadzwyczajna nie jest dopuszczalna od wyroku ustalającego nieistnienie małżeństwa, orzekającego unieważnienie małżeństwa albo rozwód, jeżeli choćby jedna ze stron po uprawomocnieniu się takiego orzeczenia zawarła związek małżeński, oraz od postanowienia o przysposobieniu, a także w sprawach o wykroczenia i wykroczenia skarbowe (art. 90 § 3 i 4 uSN). Opisane sytuacje stanowią przesłanki negatywne wniesienia skargi nadzwyczajnej.

1. Niemożliwość wzruszenia prawomocnego orzeczenia za pomocą innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia

Chociaż art. 89 § 1 uSN wymienia niemożność wzruszenia orzeczenia za pomocą innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia jako ostatnią z przesłanek merytorycznych skargi nadzwyczajnej, to ze względu na jej podstawowy charakter należy omówić ją w pierwszym rzędzie. W razie bowiem jej niespełnienia nie można badać istnienia dwóch pozostałych. Istotą tej przesłanki jest to, że skarga nadzwyczajna jako nowy ekstraordynaryjny środek zaskarżenia względem środków nadzwyczajnych przewidzianych przepisami k.p.c. i Kodeksu postępowania karnego [dalej: k.p.k.] winna być stosowana wyjątkowo i w sposób subsydiarny, kiedy naprawienie błędnego orzeczenia nie jest możliwe w drodze innych środków[15]. Na początek należy jednak wskazać, że ustawodawca nie określa tego, czy niemożność wzruszenia zaskarżonego orzeczenia ma mieć charakter faktyczny, wynikający z przekroczenia terminów ustawowych do wniesienia innych środków nadzwyczajnych, czy też prawny, a więc wynikający z tego, że w danym przypadku środki takie w ogóle nie przysługują. Krytycznie do możliwości wniesienia skargi nadzwyczajnej w sytuacji, w której to sama strona nie wniosła zaskarżenia od orzeczenia sądu I instancji, odnoszą się Karol Weitz i Tadeusz Ereciński[16].

Odpowiedzi na powyższe zagadnienie dostarcza pierwsze merytoryczne rozstrzygnięcie SN powstałe na skutek skargi nadzwyczajnej z zakresu prawa cywilnego, dotyczące stanu faktycznego, w którym w stosunku do tej samej spadkodawczyni zapadły dwa różne prawomocne postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku określające w sposób sprzeczny krąg spadkobierców[17]. Sąd Najwyższy wskazał, że zaskarżone

[15] K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 458.

[16] T. Ereciński, K. Weitz, *Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych*, „Przegląd Sądowy" 2019, nr 2, s. 10–11; podobnie też D. Gruszecka, *Podstawy skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych – uwagi w kontekście „wypełniania luk w systemie środków zaskarżenia"*, „Palestra" 2018, nr 9, s. 28.

[17] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2019 r., sygn. akt I NSNc 1/19, LEX nr 2643286.

postanowienie (późniejsze) może być wyeliminowane jedynie w drodze skargi nadzwyczajnej z uwagi na upływ terminu do wniesienia skargi o wznowienie postępowania określonego w art. 408 k.p.c. oraz upływ terminu na wniesienie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424^6 § 1 k.p.c.). Jednocześnie w innym orzeczeniu SN po rozpoznaniu skargi nadzwyczajnej wskazał, że „w postępowaniu ze skargi nadzwyczajnej nie ma zastosowania art. 398^2 § 1 k.p.c., uzależniający dopuszczalność skargi – co do zasady – od wartości przedmiotu zaskarżenia. Innymi słowy, wniesienie skargi nadzwyczajnej jest dopuszczalne od każdego orzeczenia wskazanego w art. 89 § 1 uSN, bez względu na wartość przedmiotu zaskarżenia. [...] W ocenie Sądu Najwyższego nakaz zapłaty z dnia 27 listopada 2009 r., biorąc pod rozwagę podstawę skargi, może zostać wyeliminowany z obrotu prawnego jedynie w drodze skargi nadzwyczajnej. Sąd Najwyższy nie dostrzega w szczególności możliwości uchylenia tego nakazu w drodze skargi o wznowienie postępowania (art. 401–403 k.p.c.), skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424^{11} § 3 k.p.c.), a także wniosku przewidzianego w art. 96 § 1 uSN"[18]. Z powyższego wynika zatem, że niemożność wzruszenia zaskarżonego orzeczenia w drodze skargi nadzwyczajnej może mieć zarówno charakter faktyczny, wynikający z upływu terminu do wniesienia nadzwyczajnych środków zaskarżenia na podstawie k.p.c. i k.p.k., jak również obejmować sytuacje, w której taki środek ze względu na przesłanki formalne w ogóle nie przysługiwał. Takiej właśnie okoliczności dotyczy drugie z przytoczonych orzeczeń SN, ponieważ zaskarżony prawomocny nakaz zapłaty opiewał na kwotę 15 995 zł, co uniemożliwia zaskarżenie go w drodze skargi kasacyjnej ze względu na wartość przedmiotu sporu (art. 398^2 § 1 k.p.c.) oraz skargi o wznowienie postępowania ze względu na brak podstaw wznowieniowych (art. 401–403 k.p.c.). W przedmiotowej sprawie SN stwierdził, że „przyjęcie, iż postępowanie w sprawie, w której został wydany zaskarżony nakaz zapłaty, jest dotknięte nieważnością, nie daje podstaw do uznania, że dopuszczalne byłoby wzruszenie tego orzeczenia skargą o wznowienie postępowania, co zgodnie z art. 89 § 1 *in fine* k.p.c. wykluczałoby dopuszczalność wniesienia skargi nadzwyczajnej". W tym przypadku jednak mimo stwierdzenia nieważności postępowania upłynął już termin do wznowienia postępowania (art. 407 § 1 k.p.c.). Ponadto trzeba wskazać, że za przyjęciem upływu terminu do złożenia kodeksowych środków nadzwyczajnych jako okoliczności spełniającej przesłankę niemożności wzruszenia zaskarżonego orzeczenia, niezależnie od tego, czy strona postępowania, na rzecz której skargę nadzwyczajną wniesiono, zawiniła uchybieniu terminu, czy też nie, przemawia fakt wprowadzenia w art. 115 § 1 uSN możliwości wzruszenia w okresie trzech lat od wejścia ustawy w życie wszystkich prawomocnych orzeczeń zapadłych po 17 października 1997 r. Wprost przesądził o tym SN w sprawie I NSNc 7/19, wskazując, że „skargę nadzwyczajną można wnieść zatem także w sytuacji, gdy w przeszłości było możliwe

[18] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2019 r., sygn. akt I NSNc 2/19, OSNKN 2020/1/3, LEX nr 2671165.

wniesienie w sprawie innych środków zaskarżenia, ale nie zostały one wniesione”[19]. Tym samym skarga nadzwyczajna w istotny sposób różni się od dotychczasowych nadzwyczajnych środków zaskarżenia, takich jak skarga kasacyjna w postępowaniu cywilnym (art. 398^1 § 1 k.p.c.) oraz kasacja w postępowaniu karnym (art. 519 k.p.k.), które wymagają wniesienia apelacji. Skorzystanie z przewidzianej w art. 79 ust. 1 Konstytucji RP skargi konstytucyjnej wymaga z kolei wyczerpania toku instancji i w tym zakresie skarga nadzwyczajna może być dla niej środkiem konkurencyjnym[20].

Subsydiarny charakter skargi nadzwyczajnej jako środka ostatecznego nie jest jednak bezwzględny. W powyżej przywołanej sprawie o sygnaturze I NSNc 7/19 SN bowiem stwierdził, że skarga nadzwyczajna „ma pierwszeństwo tylko przed skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, która to, w przeciwieństwie do skargi kasacyjnej i skargi o wznowienie postępowania, nie służy o wzruszania prawomocnych orzeczeń”[21]. Zgodnie bowiem z art. 424^{11} § 2 k.p.c., uwzględniając skargę o stwierdzenie niezgodności, SN stwierdza, że wyrok jest w zaskarżonym zakresie niezgodny z prawem. W związku z tym skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem „służy ocenie legalności działalności jurysdykcyjnej sądów powszechnych i umożliwia uzyskanie prejudykatu w celu dochodzenia odszkodowania w związku z odpowiedzialnością państwa za szkody wyrządzone działaniem jego organów”[22]. Również w doktrynie wskazywano, że skarga nadzwyczajna ma pierwszeństwo przed skargą o stwierdzenie niezgodności prawomocnego orzeczenia[23]. Relację tę określić należy jednak inaczej – właśnie ze względu na to, że inny jest cel skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia i ze względu na brak kasatoryjnego charakteru w tym trybie nie można wzruszyć zaskarżonego orzeczenia. Wobec tego brak wyczerpania skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie może być w ogóle rozpatrywany w kategoriach spełnienia przesłanki niemożliwości wzruszenia orzeczenia za pomocą innych środków w myśl art. 89 § 1 uSN. Wymóg taki istnieje zaś w przypadku złożenia skargi o stwierdzenie niezgodności prawomocnego orzeczenia, albowiem w tym przypadku skarga nadzwyczajna może służyć wyeliminowaniu tego orzeczenia, w związku z czym strona wnosząca skargę, „wypełniając obowiązek przewidziany w art. 424^5 § 1 pkt 5 k.p.c., musi także wykazać, że nie było i nie jest możliwe wniesienie skargi nadzwyczajnej”[24].

---

[19] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2019 r., sygn. akt I NSNc 7/19, OSNKN 2020/3/19, LEX nr 2677167.

[20] A. Michalak, *Skarga nadzwyczajna – dopełniający czy konkurencyjny wobec skargi konstytucyjnej instrument ochrony konstytucyjnych wolności i praw jednostki*, „Przegląd Sejmowy” 2019, nr 2(151), s. 85.

[21] *Vide* wyrok przywołany w przypisie 18.

[22] T. Zembrzuski, *Skarga nadzwyczajna w polskim postępowaniu cywilnym*, „Państwo i Prawo” 2019, nr 6, s. 126.

[23] *Idem*, *Wpływ wprowadzenia skargi nadzwyczajnej na skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, „Przegląd Sądowy” 2019, nr 2, s. 28.

[24] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 2018 r., sygn. akt III CNP 9/18, OSNC 2018/12/121, LEX nr 2566500.

2. Konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej

Zasada demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej została wprost określona w art. 2 Konstytucji RP definiującym Rzeczpospolitą Polską. Z przepisu tego wynika, że „w znaczeniu normatywnym [...] zasada demokratycznego państwa prawnego wyraża szereg dyrektyw adresowanych do organów stanowiących i stosujących prawo, które mają znaczenie zwłaszcza w procesie wykładni prawa"[25]. Szczegółowym rozwinięciem powyższej reguły jest zasada zaufania obywatela do państwa i prawa, przejawiająca się w pewności prawa, które nie może zaskakiwać obywatela[26]. Wiąże się z tym również zasada jednolitości orzecznictwa, w ramach której zasada pewności prawa sprowadza się do ograniczenia kreatywnej wykładni przepisów prawa na rzecz wykładni adaptacyjnej i podkreślenia roli SN mającego za zadanie wyeliminowanie rozbieżności w orzecznictwie[27].

Do takiego właśnie rozumienia przesłanki wskazanej w podtytule nawiązuje w swoim orzecznictwie SN. Analizując przesłanki merytoryczne skargi nadzwyczajnej, SN w sprawie I NSNc 1/19 wskazał, że „zasada demokratycznego państwa prawnego wyraża między innymi konieczność zapewnienia pewności co do prawa. Dlatego też postępowania nadzwyczajne, mające służyć wzruszeniu prawomocnych orzeczeń sądowych, dotyczyć powinny tylko najistotniejszych i najbardziej rażących wad wyroków bądź postanowień, a także takich wad postępowania". Sąd Najwyższy w związku z wymogiem zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej wskazał, że „wydanie dwóch orzeczeń spadkowych w okolicznościach opisanych powyżej godzi w konstytucyjną zasadę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, jak również zasady z niej wynikające, tj. zasadę zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego, a także konstytucyjne prawo dziedziczenia i prawo do sądu. W sytuacji, kiedy na skutek rażącego naruszenia prawa wydane zostają dwa orzeczenia spadkowe, *nota bene* odmiennie rozstrzygające kwestię dziedziczenia, uprawnione jest twierdzenie, że w sprawie nie może być mowy o uzyskaniu przez uczestników postępowania spadkowego wiążącego stanowiska sądu, a powstała sytuacja stworzyła stan niepewności prawnej, w ramach którego spadkobiercy nie uzyskali jednoznacznego potwierdzenia uprawnień spadkowych, w czym w sposób oczywisty przejawia się naruszenie konstytucyjnego prawa do sądu". Trafne jest także podkreślenie przez SN w sprawie I NSNc 7/19, że „konstrukcyjnym założeniem skargi nadzwyczajnej jest więc takie określenie jej przesłanek,

[25] M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 2 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 28.

[26] *Ibidem*, s. 29.

[27] B. Janiszewska, *O jednolitości orzecznictwa jako wartości systemowej*, „Przegląd Sądowy" 2018, nr 11–12, s. 143, 147.

że służy ona eliminowaniu z obrotu orzeczeń sądowych obarczonych wadami o fundamentalnym znaczeniu, w szczególności wad przesądzających o naruszeniu Konstytucji RP, a także jej względnie subsydiarny charakter"[28]. Tym samym stwierdzić należy, że przesłanka konieczności zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej jest w sposób ścisły powiązana z przesłankami szczególnymi skargi nadzwyczajnej wymienionymi w punktach 1–3 art. 89 § 1 uSN. Badając bowiem spełnienie tej przesłanki ogólnej, SN wypowiada się w sposób ograniczony, a więcej uwagi poświęca spełnieniu którejś z przesłanek szczególnych. Przykładowo w sprawie I NSNc 28/19 SN stwierdził jedynie, że sąd „nie zastosował przepisów art. 359 § 2^1 i 2^2 Kodeksu cywilnego [dalej: k.c.], naruszając w ten sposób zasadę zaufania obywatela do państwa, godząc w bezpieczeństwo prawne pozwanej"[29].

3. Naruszenie konstytucyjnych praw i wolności, rażące naruszenie prawa i oczywista sprzeczność ustaleń faktycznych

Rozstrzygnięcia SN na skutek skarg nadzwyczajnych sprowadzają się w zasadzie do dwóch przesłanek, a mianowicie naruszenia zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP oraz rażącego naruszenia prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Spośród przesłanek, o których mowa w art. 89 § 1 pkt 1–3 uSN, dla uwzględnienia skargi nadzwyczajnej spełniona musi być co najmniej jedna z nich, jednak analiza orzecznictwa SN w tym zakresie pozwala stwierdzić, że trzecia z przesłanek, tj. zachodząca oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego nie stanowiła podstawy żadnej ze skarg nadzwyczajnych.

Przesłanka naruszenia zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP ma charakter priorytetowy, ponieważ jest ona ściśle powiązana z zasadą demokratycznego państwa prawnego. Również z faktu umiejscowienia jej jako pierwszej przesłanki szczególnej skargi nadzwyczajnej wywnioskować można, że ustawodawca traktuje ją w sposób priorytetowy. Najogólniej rzecz ujmując, można wskazać, że „podstawa ta jest spełniona, gdy orzeczenie sądu powszechnego lub wojskowego narusza przywołane normy konstytucyjne. Przesłanka ta nie zostanie spełniona, jeżeli to bezpośrednio przepis będący podstawą wydania orzeczenia lub inny mający wpływ na postępowanie w danej sprawie narusza Konstytucję"[30]. Z zastosowaniem tej przesłanki wyraźnie dominują skargi nadzwyczajne dotyczące kwestii spadkobrania. W sprawie I NSNc 3/19 SN wskazał, że „prawo dziedziczenia, o którym mowa w powołanym przepisie, jest jednym z aspektów prawa własności, do konstytucyjnych standardów jego ochrony należy

[28] *Vide* wyrok przywołany w przypisie 18.

[29] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2020 r., sygn. akt I NSNc 28/19, LEX nr 2978473.

[30] K. Szczucki, *op. cit.*, s. 461.

zaś m.in. zakaz pozbawiania jakiejś kategorii osób zdolności dziedziczenia"[31]. Stosownie do tego SN uznał, że zaskarżone orzeczenie narusza konstytucyjnie chronioną zasadę zaufania obywatela do państwa i przez to spełniona została przesłanka z art. 89 § 1 pkt 1 uSN. Dodatkową podstawą skargi nadzwyczajnej w tej sprawie był także zarzut oparty na art. 89 § 1 pkt 2 uSN, czyli rażące naruszenie prawa przez niewłaściwe jego zastosowanie, a to art. 669 k.p.c. w zw. z art. 677 § 1 k.p.c. w zw. z art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Przepisy te w sytuacji uprzedniego wydania postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w stosunku do tego samego spadkodawcy obligują sąd do odrzucenia kolejnego wniosku o stwierdzenie nabycia spadku[32].

Nieco innego zagadnienia dotyczyła skarga nadzwyczajna w sprawie I NSNc 5/19[33] dotyczącej ochrony więzi rodzinnej i naruszenia art. 18 i art. 71 Konstytucji RP oraz naruszenia prawa materialnego w postaci art. 23 k.c. i art. 24 § 1 k.c. w zw. z art. 448 k.c. SN wskazał, że „osobie bliskiej poszkodowanego, który na skutek czynu niedozwolonego doznał ciężkiego i trwałego rozstroju zdrowia, nie przysługuje zadośćuczynienie pieniężne na podstawie art. 448 Kodeksu cywilnego". Z tego powodu SN oddalił skargę nadzwyczajną Prokuratora Generalnego, uznając, że tym samym nie mogło dość do naruszenia wolności konstytucyjnych ani rażącego naruszenia prawa.

Ciekawego zagadnienia dotyka SN w sprawie I NSNc 46/19[34], w której nie uwzględniono zarzutu naruszenia wywodzonej z art. 2 Konstytucji RP zasady sprawiedliwości społecznej i proceduralnej, ponieważ „istnienie w obrocie zaskarżonego orzeczenia jest konsekwencją niedochowania przez pozwanego należytej staranności procesowej i nieskorzystania przez niego z możliwości złożenia skargi o wznowienie postępowania. W przedmiotowej sprawie przeszkodą dla wznowienia postępowania nie było błędne określenie przez Sąd Rejonowy w L. podstawy prawnej zaskarżonego wyroku, ponieważ ani art. 210 Prawa spółdzielczego, ani [...] art. 7 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych nie regulowały związku między wykluczeniem ze spółdzielni a utratą spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu oraz nie zostały uznane za niezgodne z Konstytucją RP. Zatem funkcjonowanie zaskarżonego wyroku w obrocie prawnym, wobec niezaskarżenia tego orzeczenia skargą o wznowienie postępowania, nie narusza powołanych w skardze nadzwyczajnej zasad sprawiedliwości"[35]. Sąd Najwyższy wyraził tym samym kontrowersyjne stanowisko określające, że niedochowanie staranności w działaniu strony na swoją rzecz przejawiającym się w niezłożeniu przysługujących jej środków nadzwyczajnych nie może prowadzić do stwierdzenia naruszenia jej wolności konstytucyjnych.

Jak wskazano wyżej, zarzut rażącego naruszenia prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie jako podstawa skargi nadzwyczajnej jest często

---

[31] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2019 r., sygn. akt I NSNc 3/19, LEX nr 2671026.

[32] *Vide* też Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2019 r., sygn. akt I NSNc 11/19, OSNKN 2020/3/20, LEX nr 2713328.

[33] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 2019 r., sygn. akt I NSNc 5/19, LEX nr 3018620.

[34] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2020 r., sygn. akt I NSNc 46/19, LEX nr 3008453.

[35] *Ibidem*.

łączony z zarzutem dotyczącym naruszenia praw i wolności konstytucyjnych. Nie powinno to budzić zdziwienia, gdyż często na skutek rażącego naruszenia prawa dochodzi do naruszenia wartości przewidzianych w konstytucji. Trafnie uznał SN, że „podstawą skargi nadzwyczajnej może być rażące naruszenie prawa, przy czym może to być także naruszenie prawa procesowego. Konieczne jest przy tym wykazanie, że naruszenie prawa nastąpiło przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię polega na błędnym ustaleniu treści pojęć prawnych, w tym zasad współżycia społecznego (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2012 r., III PK 52/11 oraz z dnia 19 stycznia 1998 r., I CKN 424/97). Naruszenie prawa materialnego przez niewłaściwe zastosowanie polega natomiast na błędnym przyjęciu lub zaprzeczeniu związku, jaki zachodzi między faktem ustalonym w procesie a normą prawną. [...] Polega ono na błędnym podciągnięciu konkretnego stanu faktycznego pod hipotezę normy prawnej”[36]. Do tego właśnie zagadnienia odnoszą się w dużej mierze skargi nadzwyczajne dotyczące postępowania spadkowego, w którym sądy orzekające w sprawie wydały powtórnie postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku, co stanowi rażące naruszenie przepisu art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez błędne jego niezastosowanie. Naruszenie prawa, o którym mowa w art. 89 § 1 pkt 2 uSN, musi być rażące, co oznacza, że musi być ono oczywiste, wyraźne, ewidentne i mieć istotny wpływ na wynik postępowania[37]. Wymóg, by naruszenie to miało charakter rażący, przesądza o tym, że inne, mniej istotne uchybienia prawa nie mogą stanowić podstawy skargi nadzwyczajnej. Dlatego też w cytowanym orzeczeniu SN stwierdził, że nie doszło w przedmiotowej sprawie do rażącego naruszenia przepisów procesowych, skoro sąd oparł się na zgodnych zeznaniach uczestników i zapewnieniach spadkowych. W sprawach spadkowych jako rażące naruszenie prawa procesowego SN uznaje także nieprzeprowadzenie przez sąd badania, kto jest spadkobiercą (art. 670 k.p.c.), co skutkuje rażącym naruszeniem przepisów k.c. określających krąg spadkobierców[38].

W sprawie o sygnaturze I NSNc 2/19, która dotyczy wysokości odsetek maksymalnych za zwłokę określonych na poziomie 2% dziennie, SN przyjął, że „w stanie prawnym obowiązującym przed 1 stycznia 2016 r. niedopuszczalne było zastrzeganie w czynności prawnej odsetek za opóźnienie (art. 481 § 1 k.c.) w wysokości wyższej niż odsetki maksymalne wynikające z art. 359 § 2^1 k.c.”[39]. Sąd Najwyższy, dokonując wykładni przesłanki konieczności zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego, wskazał, że „jedną ze składowych zasady demokratycznego państwa prawnego jest zasada zaufania obywatela do państwa, wyrażająca się również w możności oczekiwania przez obywatela, aby organy państwa prawidłowo stosowały obowiązujące

[36] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2020 r., sygn. akt I NSNc 40/19, LEX nr 3014920.

[37] K. Szczucki, *op. cit.*, s. 468.

[38] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2020 r., sygn. akt I NSNc 62/19, LEX nr 3014915.

[39] *Vide* wyrok przywołany w przypisie 17.

przepisy prawa, skoro zgodnie z art. 7 Konstytucji RP organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa"[40]. Sąd Najwyższy wskazał dalej, że „według art. 89 § 1 pkt 2 uSN skarga nadzwyczajna może zostać uwzględniona, jeżeli orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Sąd Najwyższy podkreśla, że naruszenie prawa «rażące» jest czym innym niż naruszenie prawa «oczywiste», czyli widoczne dla przeciętnego prawnika *prima facie* bez konieczności wnikliwej analizy (por. np. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2019 r., V CSK 326/18 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 czerwca 2017 r., SNO 22/17). Natomiast na tle skargi nadzwyczajnej ocena tego, czy doszło do rażącego naruszenia prawa, jest uzależniona od: (1) wagi naruszonej normy, tj. jej pozycji w hierarchii norm prawnych, (2) stopnia (istotności) jej naruszenia, (3) skutków naruszenia dla stron postępowania"[41]. Stosownie do powyższego SN uzależnia skuteczność skargi nadzwyczajnej opartej na zarzucie rażącego naruszenia prawa od łącznego spełnienia wskazanych tu trzech przesłanek. Stwierdzić jednak należy, że SN w tym zakresie dokonał interpretacji prawotwórczej, co nie zmienia faktu, że opisane kryteria są pomocne przy dekodowaniu treści normatywnej tego przepisu. Nie ma wątpliwości, że rażące może być tylko takie naruszenie przepisu, które ma charakter istotny, jednakże musi ono pociągać za sobą równie istotne skutki dla stron postępowania. Dlatego też w tym zakresie skarg nadzwyczajnych znaczący udział mają te dotyczące odsetek maksymalnych od pożyczek. Stąd więc orzeczenia sądów powszechnych, sankcjonujące czynności prawne oparte na rażącym naruszeniu art. 481 k.c., którego § 2^1 określa wysokość odsetek maksymalnych za opóźnienie, oraz art. 359 § 2^1 k.c. określającego wysokość maksymalnych odsetek wynikających z czynności prawnej nie mogą ostać się w obrocie prawnym. Co istotne, przepis art. 481 § 2^1 k.c. wszedł w życie 1 stycznia 2016 r. w wyniku nowelizacji z 2015 r.[42], a przed tą datą nie obowiązywała górna granica odsetek za opóźnienie, art. 359 § 2^1 k.c. zaś został zmieniony z dniem 20 lutego 2006 r. na podstawie ustawy z 2005 r.[43] Sąd Najwyższy wskazał, że co do zasady stosownie do przepisów przejściowych obu tych ustaw „przy ocenie [...] prawidłowości postanowień zawartej umowy decydujący jest stan prawny i okoliczności faktyczne istniejące w momencie jej zawierania. [...] W rezultacie więc zarówno w dacie zawarcia umowy, jak i wyrokowania przepisy nie wyznaczały procentowo (ani kwotowo) pułapu wysokości dopuszczalnych odsetek ustalanych umownie. Dotyczyło to odsetek wynikających z czynności prawnej (art. 359 k.c.) oraz odsetek za opóźnienie (art. 481 k.c.)"[44]. Sąd Najwyższy w cytowanym orzeczeniu wskazał jednakże, że „ustawodawca, mając na względzie bogactwo życia gospodarczego, sformułował konieczne ograniczenia

[40] *Ibidem*.

[41] *Ibidem*.

[42] Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1830.

[43] Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. nr 157, poz. 1316.

[44] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2020 r., sygn. akt I NSNc 47/19, LEX nr 3017778.

w postaci klauzul generalnych i pozostawił sądom wypełnienie ich treścią na podstawie znajomości zjawisk ekonomicznych i społecznych. Do nich należą zasady współżycia społecznego, a wśród nich zakaz lichwy, tj. zastrzegania rażąco wygórowanych odsetek przysparzających nadmiernych w danych stosunkach i nieusprawiedliwionych zysków dla jednej ze stron"[45]. A zatem, mimo że w dacie zawierania umowy i wyrokowania w sprawie brak było przepisów określających maksymalny pułap odsetek, SN doszedł do konkluzji, że wysokość odsetek określona kwotowo na poziomie 50 zł, a następnie 200 zł dziennie stanowi rażące naruszenie art. 353^1 k.c. jako działanie lichwiarskie sprzeczne z istotą odsetek, które powinny służyć rekompensacie za korzystanie z kapitału, a nie mają być źródłem wyzysku i wzbogacenia się kosztem dłużnika.

Do trzeciej z przesłanek szczególnych skargi nadzwyczajnej, tj. oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, nawiązał w skardze nadzwyczajnej Prokurator Generalny w sprawie I NSNc 23/19, która dotyczyła kwestii niewłaściwego uznania roszczenia przez szpital skutkującego przerwaniem biegu terminu przedawnienia (czego nie przyjął sąd I i II instancji). Podkreślić przy tym należy, że w tym względzie skarga nadzwyczajna jako środek nadzwyczajny stanowi istotne *novum*, ponieważ co do zasady SN nie jest sądem faktów[46]. W art. 398^3 § 3 k.p.c. wprost wskazano, że podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów. Na podstawie tej przesłanki SN uznał, że „rzeczona sprzeczność zachodzi w sytuacji, gdy pomiędzy zgromadzonym w sprawie materiałem dowodowym a ustaleniami, jakie sąd poczynił na podstawie jego treści, istnieje znacząca rozbieżność, dysharmonia. Jako że owa sprzeczność powstaje na linii materiał dowodowy – ustalenia faktyczne sądu, stwierdzić należy, że może ona dotyczyć jedynie podstawy faktycznej orzeczenia, a nie jego podstawy prawnej; jest bezpośrednio związana z błędami dotyczącymi elementu faktycznego orzekania, które z kolei co do zasady łączą się z naruszeniami przepisów postępowania. Zgodnie z art. 89 § 1 pkt 3 uSN skarżący może zatem kwestionować ustalony w toku postępowania stan faktyczny oraz przeprowadzone postępowanie dowodowe. Zupełnie inny charakter ma uchybienie polegające na błędnym zakwalifikowaniu wynikającego ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego faktu w ramy określonej instytucji prawa materialnego i przypisaniu mu niewłaściwego znaczenia na gruncie tego prawa – którego konsekwencją jest naruszenie prawa materialnego poprzez jego niewłaściwe zastosowanie"[47]. Sąd Najwyższy wskazując, że skarga nadzwyczajna w istocie kwestionuje ocenę prawną złożonego pisma, a nie ustalenia faktyczne, został związany granicami skargi, wobec czego skargę tę oddalił. W sprawie I NSNc 48/19 SN słusznie także stwierdził, że „samo wskazanie przez autora skargi nadzwyczajnej, iż zaskarżone orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie lub że zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, jest konieczną, lecz niewystarczającą

[45] *Ibidem*.

[46] J. Jodłowski *et al.*, *Postępowanie cywilne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 491.

[47] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 2020 r., sygn. akt I NSNc 23/19.

przesłanką dopuszczalności skargi nadzwyczajnej. Nie jest ono wszak równoznaczne z wykazaniem przez autora skargi nadzwyczajnej, że jej wniesienie jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej"[48]. Warto podkreślić, że sprzeczność ustaleń faktycznych dotyczyć musi ustaleń istotnych, a więc takich, które wiążą się z głównym przedmiotem sprawy, z samym zdarzeniem będącym przedmiotem postępowania[49].

IV. Przesłanki skargi nadzwyczajnej w odniesieniu do spraw karnych

Ze względu na odmienną problematykę osobnego omówienia wymagają rozstrzygnięcia SN w sprawach ze skarg nadzwyczajnych dotyczących spraw karnych. Jest ich jednak nader mało, a do tej pory tylko w jednym przypadku w sprawie karnej skarga nadzwyczajna została uwzględniona. Ta niewielka liczba wniosków stron o wniesienie skargi nadzwyczajnej w sprawie karnej może budzić zdziwienie. Wydaje się to potwierdzać tezę wysnuwaną w doktrynie, że w sprawach karnych zakres stosowania skargi nadzwyczajnej będzie ograniczony[50]. Największe wątpliwości w sprawach karnych budzi przesłanka z art. 89 § 1 pkt 3 uSN dotycząca sprzeczności ustaleń faktycznych. Zgodnie z art. 523 § 1 k.p.k. podstawę kasacji stanowić może jedynie uchybienie wymienione w art. 439 k.p.k. lub inne rażące naruszenia prawa, jeżeli mogło mieć istotny wpływ na treść orzeczenia. Nie zawarto w tym przepisie zakazu opierania kasacji na błędnych ustaleniach faktycznych, lecz wynika to *a contrario* z art. 523 § 1 k.p.k.[51] Jednak w odniesieniu do skargi nadzwyczajnej błąd dotyczący ustaleń faktycznych może być podstawą skargi, jeśli dotyczy sprzeczności zgromadzonych dowodów z ustaleniami faktycznymi, a więc dotyczy błędnej oceny dowodów, nie rozciąga się zaś na niekompletność materiału dowodowego[52].

W zakresie prawa karnego odrębnego omówienia wymaga kwestia przesłanki ogólnej skargi nadzwyczajnej odnoszącej się do niemożności wzruszenia prawomocnego orzeczenia za pomocą innych środków nadzwyczajnych. Zagadnienie to dotyczy szczególnej sytuacji wniesienia skargi nadzwyczajnej na niekorzyść oskarżonego po uprzednim wniesieniu kasacji również na niekorzyść. Otóż bowiem art. 89 § 3 zd. 2 i 3 uSN stanowią, że niedopuszczalne jest uwzględnienie skargi nadzwyczajnej na niekorzyść oskarżonego wniesionej po upływie roku od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – po upływie

[48] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2020 r., sygn. akt I NSNc 48/19, LEX nr 3020700.

[49] A. Kotowski, *Skarga nadzwyczajna na tle modeli kontroli odwoławczej*, „Prokuratura i Prawo" 2018, nr 9, s. 69.

[50] K. Dziga, *Czy możliwe jest merytoryczne rozpoznanie skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych?*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych" 2019, z. 2, s. 155.

[51] D. Świecki, *Komentarz do art. 523 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Tom II. *Art. 425–673*, red. D. Świecki, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 607, 609.

[52] D. Gruszecka, *op. cit.*, s. 30.

sześciu miesięcy od dnia jej rozpoznania. Zgodnie z art. 524 § 3 k.p.k. niedopuszczalne jest uwzględnienie kasacji na niekorzyść oskarżonego wniesionej po upływie roku od daty uprawomocnienia się orzeczenia. *Prima facie* zatem nierozstrzygnięta pozostaje kwestia, czy wtedy, gdy wniesiona na niekorzyść oskarżonego kasacja nie mogła zostać uwzględniona z powodu upływu jednego roku od uprawomocnienia się postanowienia, możliwe jest uwzględnienie skargi nadzwyczajnej na niekorzyść oskarżonego w ciągu sześciu miesięcy od dnia rozpoznania kasacji. Powstaje bowiem pytanie, czy wniesienie kasacji na niekorzyść po prekluzyjnym terminie z art. 524 § 3 k.p.k., w efekcie czego SN zobligowany był do jej oddalenia, otwiera ponownie możliwość złożenia skargi nadzwyczajnej w terminie sześciu miesięcy od oddalenia kasacji. Choć literalna wykładnia dopuszczałaby taką możliwość, tę konstrukcję należy odrzucić. Wynika to z brzmienia art. 89 § 3 zd. 2 uSN. Przepis ten *explicite* powoduje, że w sytuacji, w której nie wniesiono kasacji na niekorzyść oskarżonego, skarga nadzwyczajna nie może być uwzględniona, jeśli jest złożona po upływie jednego roku od uprawomocnienia się orzeczenia. Art. 89 § 3 zd. 2 uSN dotyczy bowiem tylko takich sytuacji, w których kasacja wniesiona przed upływem jednego roku od uprawomocnienia się orzeczenia została oddalona, co otwiera możliwość wniesienia skargi nadzwyczajnej w terminie sześciu miesięcy od rozstrzygnięcia SN. Trzeba jednak pamiętać, że skargi nadzwyczajnej nie można oprzeć na zarzutach, które były przedmiotem rozpoznawania skargi kasacyjnej lub kasacji przyjętej do rozpoznania przez SN (art. 90 § 2 uSN). Niedopuszczalne jest takie działanie organów władzy, w którym organ wnosi kasację po upływie jednego roku od uprawomocnienia się orzeczenia tylko dla otworzenia terminu sześciomiesięcznego dla wniesienia skargi nadzwyczajnej.

W pełni trafne jest stwierdzenie, że „rolą kontroli nadzwyczajnej nie jest eliminowanie wszystkich wadliwych orzeczeń. Ekstraordynaryjne orzekanie w ramach skargi winno dotyczyć tylko tych z nich, które nie dadzą się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, będąc *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarnie niesprawiedliwymi. Ten aspekt aksjologiczny musi zatem wiązać się immanentnie z pozostałymi przesłankami, których wystąpienie jest warunkiem *sine qua non* ingerencji w prawomocne orzeczenie, a jego wykazanie – tak jak i wykazanie pozostałych przesłanek szczególnych skargi z art. 89 § 1 ustawy – jest obowiązkiem podmiotu, który taką skargę kieruje”[53]. Trzeba jednak oddać, że konsekwencją stwierdzenia zasadności skargi nadzwyczajnej w określonym stanie faktycznym powinno być skierowanie skarg nadzwyczajnych przez uprawniony podmiot w analogicznych stanach faktycznych. Dotyczy to szczególnie spraw cywilnych związanych z wysokością zastrzeganych odsetek. W sprawie I NSNk 2/19 SN oddalił skargę nadzwyczajną już ze względu na brak przesłanki ogólnej, stwierdzając, że autor skargi w jej uzasadnieniu oparł się jedynie na abstrakcyjnych kwestiach zasady sprawiedliwości społecznej, nie odnosząc jej do skazanego. Podobne stanowisko SN przyjął w sprawie I NSNk 1/19,

[53] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2019 r., sygn. akt I NSNk 2/19, OSNKN 2020/2/13, LEX nr 2649782.

gdzie wskazano, że „Autor skargi nadzwyczajnej nie może się w niej ograniczyć tylko do mechanicznego przytoczenia słów ustawy. Jest obowiązany – na tle konkretnej sprawy – zindywidualizować podstawę odwoławczą (taka jest bowiem relacja pomiędzy abstrakcyjnie ujętą w ustawie postępowania sądowego karnego [k.p.k. – przyp. J.K.] albo innej ustawie regulującej postępowanie sądowe – takiej jak ustawa o Sądzie Najwyższym – podstawą np. kasacyjną czy podstawą skargi nadzwyczajnej a wymogiem, o którym mowa w przepisie art. 526 § 1 k.p.k.)"[54]. W obu tych skargach podniesiono kwestię obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia w przypadku skazania na karę pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem (w brzmieniu art. 160 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego [dalej: k.k.w.] do dnia 1 lipca 2015 r.), kwestionując zgodność art. 160 § 1 k.k.w. z Konstytucją RP i godząc w ten sposób (przez odwołanie warunkowego zwolnienia w razie skazania na karę pozbawienia wolności, której wykonanie zawieszono) w konstytucyjną zasadę sprawiedliwego procesu. Trafnie SN skonkludował, że w istocie skarga zmierzała do podważenia orzeczenia, w którym sąd zastosował obowiązujący przepis o charakterze obligatoryjnym, do czego był zobowiązany, ponieważ przepis art. 160 § 1 k.k.w. nie pozwalał sądowi na jego niezastosowanie. Naruszenie konstytucyjnych wolności i praw (art. 89 § 1 pkt 1 uSN) przez orzeczenie, w którym sąd zastosował przepis ustawy, co do którego skarżący podnosi niezgodność z Konstytucją RP, nie jest jednak niemożliwe. Jedyną drogą dla stwierdzenia niekonstytucyjności przepisu może być złożenie skargi konstytucyjnej. Jednak nawet SN rozpatrujący skargę nadzwyczajną nie jest uprawniony do orzekania o zgodności przepisu z konstytucją, lecz w takiej sytuacji musi zawiesić postępowanie i skierować pytanie prawne do Trybunału Konstytucyjnego (art. 91 § 2 uSN). Właśnie z art. 91 § 2 uSN wynika, że „jest to w pełni świadoma decyzja ustawodawcy, który nie ograniczył podstawy skargi nadzwyczajnej opartej na zarzucie naruszenia przepisów konstytucyjnych (art. 89 § 1 pkt 1 ustawy o Sądzie Najwyższym) wyłącznie do uchybienia polegającego na przyjęciu przez sąd orzekający w sprawie wykładni określonych przepisów ustawy zwykłej nieharmonizującej z Konstytucją RP, lecz podstawę tę ujął tak szeroko, że pozwala ona podmiotowi uprawnionemu do wystąpienia ze skargą nadzwyczajną na formułowanie w skardze zarzutu naruszenia przez orzeczenie zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP polegającego na wydaniu przez sąd rozstrzygnięcia w oparciu o przepis niezgodny z Konstytucją RP"[55]. W obu jednak tych przypadkach (tj. w sprawach I NSNk 1/19 i I NSNk 2/19) skargi nadzwyczajne podlegały oddaleniu, ponieważ, jak wskazano wyżej, zarówno przesłanki ogólne (wymóg zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego i niemożność wzruszenia w innym trybie), jak i szczególne skargi nadzwyczajnej muszą być spełnione łącznie. Tymczasem skarżący niewłaściwie zinterpretował okoliczności związane z odwołaniem warunkowego zwolnienia

[54] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2019 r., sygn. akt I NSNk 1/19, LEX nr 2649731.

[55] *Ibidem*.

z kary pozbawienia wolności i niedostatecznie zanalizował popełniony czyn, za który orzeczono karę pozbawienia wolności w zawieszeniu, czego skutkiem jest niedopuszczalność skargi ze względu na brak spełnienia przesłanki ogólnej.

V. Zakończenie

Przedstawione powyżej rozważania wskazują na to, że skarga nadzwyczajna znajduje zastosowanie przede wszystkim do spraw z zakresu prawa cywilnego. Wynika to z faktu, że zdecydowana większość złożonych przez uprawnione podmioty skarg nadzwyczajnych, a w ślad za tym liczba rozstrzygnięć SN, dotyczy spraw cywilnych. Choć z informacji uzyskanych w trybie dostępu do informacji publicznej wynika, że wniesione do RPO wnioski dotyczące złożenia skargi w sprawie karnej stanowiły ponad 44% wszystkich wniosków, nie znalazło to odzwierciedlenia w liczbie złożonych skarg do SN. Przyczyną tego wydaje się być większa stabilność orzecznictwa sądów powszechnych w sprawach karnych, a nade wszystko model postępowania karnego. Zgodnie z nim sąd działając z urzędu, ze względu na zasadę legalizmu i prawdy materialnej zobowiązany jest do oparcia swojego rozstrzygnięcia na prawdziwych ustaleniach faktycznych (art. 2 § 1 pkt i § 2 k.p.k.), organy prowadzące postępowanie karne zaś są zobowiązane badać oraz uwzględniać okoliczności przemawiające zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego (art. 4 k.p.k.). W postępowaniu cywilnym obowiązuje daleko posunięta zasada kontradyktoryjności, która ciężar odpowiedzialności za wynik procesu kładzie przede wszystkim na stronach procesu. Dodatkowo, częstsze błędy w zakresie stosowania prawa wynikać mogą z większego obłożenia wydziałów cywilnych liczbą bieżących spraw.

Przeprowadzona kwerenda orzecznictwa w zakresie przesłanek skargi nadzwyczajnej pozwala na stwierdzenie, że skarga nadzwyczajna jest dopuszczalna wówczas, gdy zarówno ze względów faktycznych, jak i prawnych wzruszenie zaskarżonego orzeczenia jest niemożliwe w drodze innych dotychczasowych środków nadzwyczajnych. Skarga nadzwyczajna ma charakter subsydiarny i ustępuje innym środkom nadzwyczajnym, z wyjątkiem skargi na prawomocne orzeczenie sądu, która ma inny charakter i przysługuje również wówczas, gdy to strona ze swej winy nie wniosła żadnego środka odwoławczego. Ocena tej okoliczności powinna następować z uwzględnieniem innej przesłanki ogólnej skargi nadzwyczajnej, a mianowicie tego, czy zachodzi konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Przesłanka ta wiąże się z określeniem, czy orzeczenie jest na tyle wadliwe, że rażąco narusza podstawowe zasady demokratycznego państwa prawnego i poczucie sprawiedliwości społecznej. Zasada ta obejmuje także pewność co do prawa i stabilności orzeczeń sądowych, dlatego w sytuacji, w której to strona postępowania sama przyczyniła się do powstania stanu niezgodności i ze swej winy nie złożyła żadnego środka odwoławczego, rolą SN jest ocena tego, czy szczególnie po upływie wielu lat orzeczenie sądu powinno być podważone ze szkodą dla drugiej strony. Spośród przesłanek szczególnych skargi nadzwyczajnej określonych w art. 89 § 1 pkt 1–3 uSN

najistotniejsze znaczenie ma przesłanka dotycząca naruszenia praw i wolności konstytucyjnych, która jest najściślej powiązana z przesłanką demokratycznego państwa prawnego, oraz przesłanka rażącego naruszenia prawa. W tym zakresie wskazać należy, że skarga nadzwyczajna może dotyczyć tylko takich orzeczeń, które naruszają prawa i wolności określone w Konstytucji RP. Obejmują one nie tylko wolności *explicite* opisane w rozdziale II Konstytucji RP zatytułowanym „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela", lecz także te prawa i wolności, które wywodzone są z innych przepisów ustawy zasadniczej. Odnośnie do przesłanki rażącego naruszenia prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie SN wypracował trzy kryteria, które muszą być spełnione łącznie, aby przesłanka ta mogła zostać zastosowana, a które sprowadzają się do wagi naruszonej normy, stopnia jej naruszenia i skutków naruszenia dla stron postępowania. Najwięcej wątpliwości budzi możliwość wniesienia skargi nadzwyczajnej na podstawie oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń faktycznych z treścią materiału dowodowego. Przesłanka ta dotyczy błędnych ustaleń na podstawie dowodów, nie zaś niekompletności materiału faktycznego. Tym niemniej skarga nadzwyczajna w tym względzie stanowi wyjątek od zasady, że SN nie dokonuje własnych ustaleń faktycznych i jest jedynie sądem prawa, do czego nawiązuje istota kasacji i skargi kasacyjnej, których wniesienie na podstawie błędnego ustalenia stanu faktycznego nie jest możliwe.

Bibliografia

Źródła

Informacja o działalności Sądu Najwyższego w roku 2018 oraz Informacja o działalności Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego w roku 2018, Wydawca: Sąd Najwyższy, Warszawa 2018.

Informacja o działalności Sądu Najwyższego w roku 2019 oraz Informacja o działalności Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego w roku 2019, Wydawca: Sąd Najwyższy, Warszawa 2020.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 2018 r., sygn. akt III CNP 9/18, OSNC 2018/12/121, LEX nr 2566500.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2019 r., sygn. akt I NSNc 1/19, LEX nr 2643286.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2019 r., sygn. akt I NSNk 1/19, LEX nr 2649731.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2019 r., sygn. akt I NSNk 2/19, OSNKN 2020/2/13, LEX nr 2649782.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2019 r., sygn. akt I NSNc 8/19, LEX nr 2653062.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2019 r., sygn. akt I NSNc 3/19, LEX nr 2671026.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2019 r., sygn. akt I NSNc 11/19, OSNKN 2020/3/20, LEX nr 2713328.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2020 r., sygn. akt I NSNc 62/19, LEX nr 3014915.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2020 r., sygn. akt I NSNc 40/19, LEX nr 3014920.
Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 marca 2018 r. – Regulamin Sądu Najwyższego, Dz.U. poz. 660.
Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. nr 157, poz. 1316.
Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1830.
Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 825.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2019 r., sygn. akt I NSNc 2/19, OSNKN 2020/1/3, LEX nr 2671165.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2019 r., sygn. akt I NSNc 7/19, OSNKN 2020/3/19, LEX nr 2677167.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 2019 r., sygn. akt I NSNc 5/19, LEX nr 3018620.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2020 r., sygn. akt I NSNc 28/19, LEX nr 2978473.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2020 r., sygn. akt I NSNc 46/19, LEX nr 3008453.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2020 r., sygn. akt I NSNc 47/19, LEX nr 3017778.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2020 r., sygn. akt I NSNc 48/19, LEX nr 3020700.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 2020 r., sygn. akt I NSNc 23/19.
Zarządzenie Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2018 r., sygn. akt I NSNc 1/18, LEX nr 2550152.

Piśmiennictwo

Dziga K., *Czy możliwe jest merytoryczne rozpoznanie skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych?*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych" 2019, z. 2.
Ereciński T., Weitz K., *Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych*, „Przegląd Sądowy" 2019, nr 2.
Florczak-Wątor M., *Komentarz do art. 2 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
Gruszecka D., *Podstawy skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych – uwagi w kontekście „wypełniania luk w systemie środków zaskarżenia"*, „Palestra" 2018, nr 9.
Janiszewska B., *O jednolitości orzecznictwa jako wartości systemowej*, „Przegląd Sądowy" 2018, nr 11–12.
Jodłowski J. *et al.*, *Postępowanie cywilne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
Kluza J., *Skarga nadzwyczajna w postępowaniu karnym*, „Ius Novum" 2019, nr 1.
Kotowski A., *Skarga nadzwyczajna na tle modeli kontroli odwoławczej*, „Prokuratura i Prawo" 2018, nr 9.
Michalak A., *Skarga nadzwyczajna – dopełniający czy konkurencyjny wobec skargi konstytucyjnej instrument ochrony konstytucyjnych wolności i praw jednostki*, „Przegląd Sejmowy" 2019, nr 2(151).
Misztal P., *Przymus adwokacko-radcowski w polskim procesie karnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
Szczucki K., *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
Świecki D., *Komentarz do art. 523 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Tom II. *Art. 425–673*, red. D. Świecki, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
Zembrzuski T., *Skarga nadzwyczajna w polskim postępowaniu cywilnym*, „Państwo i Prawo" 2019, nr 6.
Zembrzuski T., *Wpływ wprowadzenia skargi nadzwyczajnej na skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, „Przegląd Sądowy" 2019, nr 2.